

THE ROLE OF PERFORMANCE SCHOOLS IN TRADITIONAL INSTRUMENTAL PLAYING (ON THE EXAMPLE OF THE GIJJAK INSTRUMENT)

Yuldashbayev Azizbek Shavkatovich

Uzbek State Institute of Music named after Yunus Rajabi

2nd-year Master's student in Traditional Instruments

Abstract

This article analyzes the role of performance schools in traditional instrumental music, using the gijjak as an example. The gijjak holds an important place in Uzbek national music and has developed through various regional performance schools. The study highlights the stylistic features, performance techniques, ornamentation, and expressive qualities of the Bukhara, Khorezm, and Fergana–Tashkent schools. Special attention is given to the importance of the master–apprentice tradition in the development and continuity of performance schools.

Keywords: Traditional instrumental performance, gijjak, performance schools, national music, style, master–apprentice tradition.

AN'ANAVIY CHOLG'U IJROCHILIGIDA IJRO MAKTABLARINING TUTGAN O'RNI (G'IJJAK CHOLG'USI MISOLIDA)

Yuldashbayev Azizbek Shavkat o'g'li

Yunus Rajabiy nomidagi O'zMMSSI

An'anaviy cholg'ular mutaxassisligi 2-bosqich magistranti

Annotatsiya

Mazkur maqolada an'anaviy cholg'u ijrochiligida ijro maktablarining tutgan o'rni g'ijjak cholg'usi misolida tahlil qilinadi. O'zbek milliy musiqa san'atida g'ijjak cholg'usi yetakchi cholg'ulardan biri sifatida shakllanib, turli hududiy ijro maktablari orqali rivojlanib kelgan. Maqolada Buxoro, Xorazm, Farg'ona–Toshkent ijro maktablariga xos uslubiy xususiyatlar, ijrochilik texnikasi, bezaklar va ohang ifodasi yoritiladi. Shuningdek, ustoz–shogird an'anasining ijro maktablari rivojidagi ahamiyati ochib beriladi.

Kalit soʻzlar

anʼanaviy cholgʻu ijrochiligi, gʻijjak, ijro maktablari, milliy musiqa, uslub, ustoz–shogird anʼanasi

Аннотация

В статье рассматривается роль исполнительских школ в традиционном инструментальном исполнительстве на примере инструмента гижжак. Гижжак занимает важное место в узбекском музыкальном искусстве и развивался на основе различных региональных исполнительских школ. В работе анализируются характерные особенности Бухарской, Хорезмской и Фергано-Ташкентской исполнительских школ, их исполнительская техника, орнаментальность и художественная выразительность. Также раскрывается значение традиции «устоз–шогирд» в развитии исполнительских школ.

Ключевые слова: традиционное инструментальное исполнительство, гижжак, исполнительские школы, национальная музыка, стиль, традиция устоз–шогирд

Oʻzbek anʼanaviy cholgʻu ijrochiligi asrlar davomida shakllanib kelgan boʻlib, oʻzining chuqur tarixiga egadir. Anʼanaviy cholgʻu ijrochiligida albatta milliy cholgʻularimiz asosiy tayanch vazifani bajaradi. Zero, ular boʻlmasa anʼanaviy cholgʻu ijrochiligi ham, shuningdek bu atama ham boʻlmas edi. Sir emaski, oʻzbek milliy cholgʻulariga doira, nay, gʻijjak, dutor, tanbur va yana bir qancha cholgʻu asboblari kiradi. Har bir cholgʻu asbobi oʻzining takrorlanmas ovozigaga egadir. Anʼanaviy cholgʻu ijrochiligi rivojlanishi oʻziga xos ravishda “ustoz-shogird” anʼanasiga tayangan holda rivojlangan. Bu esa oʻz navbatida anʼana bilan birgalikda ijro maktablarining ham yaralishiga turtki boʻlgan. Anʼanaviy cholgʻu ijrochiligining oʻziga xosligi va boshqa ijrolardan ajralib turadigan asosiy farqi ham shundadir. Oʻzbek milliy cholgʻularidan boʻlmish gʻijjak cholgʻusi misolida anʼanaviy cholgʻu ijrochiligidagi ijro maktablari bilan tanishsak va ularni tahlil qilib, bir-biri bilan solishtirsak.

Dastlab gʻijjak cholgʻusining tarixi haqida qisqacha toʻxtalib oʻtsak. Tarixiy manbalarda keltirilishicha, gʻijjak soʻzi dastlab “xipchak” nomi bilan atalib Farobiy

tomonidan yasalgan. Shuningdek bu cholg'u asbobi ikkita simdan iborat bo'lib, kamoncha yordamida ijro qilingan. Qulmuhammad Udiy takomillashtirib unga uchinchi simni qo'shgan. Asosan g'ijjak sozi kvarta intervali oralig'ida sozlanib ijro qilinib kelingan. Keyinchalik bo'lsa g'ijjak cholg'u asbobida jahon asarlarini ham ijro etish maqsadida uni kvinta intervali oralig'ida sozlab ijro etish keng yo'lga qo'yildi. Bu esa o'z navbatida g'ijjak cholg'usining milliy ansambllarda ijro etilishi bilan bir qatorda, o'zbek xalq cholg'ulari orkestrida ham o'z o'rnini topishiga turtki bo'ldi.

O'zbek an'anaviy ijrochiligida g'ijjak cholg'usi o'zining o'rniga egadir. Shuning bilan bir qatorda maqom ansambllarida yetakchi cholg'u vazifasini ham bajaradi. G'ijjak cholg'usining ovozi, tembri inson ovoziga o'xshab ketganligi tufayli ko'p hollarda hofizlar g'ijjak soziga tayangan holda ijro etadilar. G'ijjak sozida ijro eta olgan bir qancha ustozlar nafaqat sozandalik shuning bilan bir qatorda xonandalik bilan ham shug'ullanib bir qancha kuy va qo'shiqlar bastalaganlar. Ular orasida G'ulomjon Xojiqulov, Fattohxon Mamadaliyev, Abduxoshim Ismoilov kabi ustozlarni keltirishimiz mumkin. Ular orasidan G'ulomjon Xojiqulov hamda Abduxoshim Ismoilov g'ijjak cholg'usi ijrochiligida o'z maktabiga ham egadirlar. Shuningdek, Mamataziz Niyozov, Yunusqori Yusupov, Ollonazar Hasanov, G'anijon Toshmatov, Salohiddin To'xtasinov, O'lmas Rasulov, O'tkir Qodirov kabi mohir kamon ustalari ham o'zlaridan shogird qoldirish bilan bir qatorda ijro maktablari ham yaratganlar.

Yuqorida ta'kidlanganidek ijro maktablari "ustoz-shogird" an'anasiga tayangan holda rivojlangan. Ularning ijro yo'nalishining bir-biridan farq qilishida bo'lsa ular istiqomat qilgan yoki istiqomat qilayotgan vohalarning o'rnini kattadir. Zero, har bir vohaning o'ziga yarasha uruf-odati, an'analari, madaniyati bo'lganidek ijro maktablari ham shu bilan bir qatorda rivojlangan. Har bir ijro maktabining rivojlanishida mahalliy uslublarning o'rnini kattadir. Misol tariqasida, Farg'ona-Toshkent mahalliy uslubida o'ziga xos ijro maktabi yaratgan ustoz g'ijjakchilardan Mamataziz Niyozov, Yunusqori Yusupov, G'anijon Toshmatov, Abduxoshim Ismoilov O'tkir Qodirov, Buxoro mahalliy uslubiga xos ijro maktabi

yaratgan g'ijjakchilardan O'lmas Rasulov, Xorazmda bo'lsa Ollonazar Hasanov kabi ustozlarni sanab o'tishimiz mumkin. Ular yaratgan ijro maktablari hali hanuz nafaqat san'at ahli orasida, balkim xalqimiz orasida ham sevib tinglab kelinmoqda.

An'anaviy g'ijjak ijrochiligida har bir g'ijjak ijrochisi ma'lum bir ijro maktabiga tayangan holda ijro etadi. Bu degani ijro maktabi har bir kamonchi uchun asosiy tayanch vazifani bajaradi. Har bir ijro maktabi o'ziga xos melodiya va ritmikaga egadir. Ularni shu xususiyatlari orqali bir biridan osongina farqlab olish mumkin. Misol tariqasida Mamataziz Niyozov ijrolarini oladigan bo'lsak. Ustoz Mamataziz Niyozov aytib o'tganimizdek Farg'ona-Toshkent mahalliy uslubida ijod qilib, o'ziga xos ijro maktabiga ega bo'lgan ijrochidir. Ular ijrosidagi bir qancha kuylarni eshitar ekanmiz, har bir kuyda o'ziga xos nola va qochirimlar orqali ijro etganligini ko'rishimiz mumkin. M.Niyozov ijrolarida boshqa ustozlarda takrorlanmaydigan tremlalar, titroq nolalarni yuqori darajadagi ijro texnikasi yordamida ijro etilganligini guvohi bo'lamiz. Ular ijrosidagi "Mening sozim", "Alla", "Gulyor" kuylari orqali eshitib anglab olsak bo'ladi.

Xorazm mahalliy uslubida o'ziga xos ravishda ijod qilib, o'zidan ijro maktabi qoldirgan g'ijjakchi ustozlardan Ollonazar Hasanovning ijro maktabiga keladigan bo'lsak. Xorazm vohasiga xos bo'lgan kamon tortishlarini, ulardagi nolalarni suvoralaridagi ashula bilan chamcharchas bog'liq ravishda eshutilishiga guvoh bo'lishimiz mumkin. Ular ijrosidagi bir qancha kuylar videotasmalarda yozib qolingan bo'lib Xorazmda hali hanuz g'ijjakchilar tomonidan ijro etib kelinmoqda.

Albatta har bir ijro maktabi xoh an'anaviy g'ijjak ijrochiligida bo'lsin, xoh an'anaviy dutor ijrochiligida bo'lsin, ular o'zbek xalqining musiqiy merosidir. Ularni asrab avaylash, keyingi avlodga yetkazish har bir sozanda va xonanda uchun oldida turgan asosiy vazifadir. Sir emaski, hozirgi nota yozuvi orqali bu maktablarni o'zlashtirib bo'lmaydi. Chunki hozirgi nota yozuvi bizning haqiqiy o'zbek nim pardalarini yozish, undagi shtrixlarni qanday qo'llash uchun mo'ljallanmagan. Ulardan biz faqatgina kuyning asosiy bosh tayanch tovushinigina o'zlashtirishimiz mumkin. Ammo haqiqiy ijroni o'rganmoqchi

bo'lsak albatta bizga ustoz kerak. O'z navbatida "ustoz-shogird" an'anasi ham. Shuning uchun hozirgi kunda ham "ustoz-shogird" an'anasi yuqorida aytib o'tilgan ijro maktablarini saqlab qolib kelajak avlodga yetkazishning eng samarali metodologiyasi hisoblanadi.

Shuni ham alohida ta'kidlash joizki, har bir milliy kuy va ashula yaratilishida ma'lum bir ijro maktabiga tayanadi. Ya'ni bastakor inson biron-bir ashula yoki kuy bastalashdan oldin, mahalliy uslublarning ijro maktablaridan habardor bo'lishi darkordir. Agarda bastakor ijro maktablari haqida yetarli ko'nikmaga ega bo'lmasa albatta bu yaratilayotgan asarning sifatiga o'z ta'sirini o'tkazmay qolmaydi. Bunday asarni nafaqat bastakor balkim ijrochi ham sevib ijro qila olmaydi. Chunki bunday asarlarning poydevori mustahkam emas, umri ham uzun bo'lmaydi. Ming afsuski hozirgi kunda bunday maktablarni o'zlashtirga va shu maktablar asosida kuy va qo'shiqlar bastalaydigan bastakorlarimiz sanoqlidir. Biz yoshlarning asosiy vazifamiz bo'lsa, bu maktablarni saqlab qolib ularga tayangan holda ijod qilishni davom etishdir. Shundagina asl o'zbek san'ati saqlanib qoladi. San'at shinavandalariga haqiqiy, asl o'zbek ohanglari yetib boradi desak mubolag'a bo'lmaydi.

Xulosa qilib aytganda, nafaqat an'anaviy g'ijjak cholg'u ijrochiligidagi, balkim barcha an'anaviy ijrochilikdagi ijro maktablari o'zbek xalqining merosidir. Bu merosani asrab-avaylash, shu merosga tayangan holda ijro etish va ijod qilish har bir ijod ahlining zimmasidagi vazifadir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. I.Rajabov. "Maqom asoslari". T. 1992
2. R.Qosimov. "An'anaviy ijrochilik" T. 2007
3. N.Qodirov. "G'ijjak ijrochiligida mahalliy uslublari" T. 2016
4. I. Toshpo'latova- An'anaviy cholg'u ijrochiligi Toshkent 2017
5. I.Rajabov. "Maqomlar masalasiga doir". Toshkent 1963.
6. Husayn Voiz Koshifiy. "Futuvvatnomai sultoni", Toshkent 2011
7. Ustoz shogird maqolalar to'plamlari

8. D.Malikova Sharq mamlakatlarida “ustoz-shogird”lik an’alarining shakllanishi va rivojlanishi. Maqola.Science and Education" Scientific Journal / ISSN 2181-0842 April 2022